

JOAN BAPTISTA COROMINA

LA BISBAL D'EMPORDÀ,
11 DE MAIG DE 1890 - 27 DE SETEMBRE DE 1919

L'HOME DOTAT D'UNA "FACULTAT D'AMISTAT QUE'S
PRODUÏA EN CÍRCOLS CONCÈNTRICS FINS AL INFINIT»⁽¹⁾

ANNIE UNLAND

RESUM: En aquest treball, es recorden les principals dades biogràfiques del bisbalenc Joan Baptista Coromina (1890-1919), conegut com a pintor, ceramista, cofundador amb Rafael Masó d'una fàbrica de ceràmica a la Bisbal el 1911. Més precisament, el nostre objectiu és donar a conèixer l'eclectisme dels seus centre d'interès i el seu caràcter poc comú, basant-nos en citacions, il·lustracions, exemples concrets i testimonis orals que hem recollit. Aquestes referències permeten revelar i explicar les nombroses amistats que Coromina ha dut a terme. Lector empedreït, escriptor ocasional, melòman, amant de la natura i de les pedres precioses, crític d'art, empresari dotat per a la recerca, fou un personatge de múltiples facetes. Amic de la broma malgrat una consciència aguda de la gravetat de la vida, va ser apreciat pel seu tarannà enèrgic, la seva sensibilitat i el seu caràcter obert.

PARAULES CLAU: Joan Baptista Coromina Figueras, biografia, artista, fàbrica de ceràmica, Escola d'Arts i Oficis, Noucentisme, Modernisme.

Quan el 27 de setembre de 1919 la malaltia s'emporta Joan Baptista Coromina, el jove director de l'Escola d'Arts i Oficis de Palafrugell només té vint-i-nou anys.

Els articles de premsa per homenatjar-lo es multipliquen: a Barcelona –a *La Veu de Catalunya* del 6 d'octubre de 1919–, a Girona –al *Diari de Girona* del 28 de setembre de 1919–, a Palafrugell –al *Baix-Empordà* núm. 522 del 19 d'octubre de 1919.

(1) Expressió manllevada a Josep Albert, la Bisbal, 29 de setembre de 1919, *Baix-Empordà* núm. 522, p. 1.

Aquesta darrera publicació ofereix una necrologia particularment nutrida ja que, ultra un article de Coromina redactat a Llafranc el 1914 sobre el pintor Lu Pasqual, reuneix dotze textos signats per autors d'horitzons diversos, tant geogràficament com professionalment parlant. Escriuen des de Barcelona, l'escriptor i polític Bonaventura Sabater de Begur, l'escriptor i enginyer industrial del ram tèxtil Lluís Tintoré Mercader i el bisbalenc Salvador Valmanya Maruny. Des de la Bisbal, l'amic d'adolescència Josep Albert, que dirigeix una empresa de confecció; Francisco de P. Vázquez, procurador i secretari de l'Ajuntament de la Bisbal, així com els mestres Josep Barceló i Matas, i Bonaventura Casadevall. Xavier Montsalvatje i Iglésias, escriptor i pintor, envia un text des d'Almor. Xavier Piera, el professor de llengua Tomàs Gallart i Josep Ganiguer, tot i que no hi consti la informació, probablement redacten els seus articles a Palafrugell. El text que ocupa el centre de la portada, emmarcat i il·lustrat amb un retrat de Coromina, no està signat, però, si es compara amb el *Retrat de passaport* que Pla consagrarà, anys després, al seu amic, es pot deduir que el jove Josep n'és l'autor.

El conjunt dels textos publicats en aquest número del *Baix-Empordà*, que titula en lletres majúscules «Homenatge a Joan B. Coromina», descriu un home amb dots múltiples, capaç de dur a terme empreses pertanyents a sectors d'activitats molt diversos —art, indústria, pedagogia—, amb una generositat de cor extrema i que posseeix la facultat inaudita de fer-se amics sigui on sigui, faci el que faci.

La impressió que es desprèn d'aquests articles es confirma de debò a través de l'obra de Josep Pla, que tenia set anys menys que Coromina i que, per tant, era molt jovenet quan es varen conèixer i varen travar amistat a Palafrugell. A més, l'originalitat de Joan B. Coromina es mostra de manera evident i marcada sota la ploma de l'escriptor empordanès per antonomàsia. Notem la presència de Coromina en els vuit volums següents: *El quadern gris*, *El meu país*, *Notes disperses*, *Tres artistes*, *Retrats de passaport*, *Homenots*. *Tercera sèrie*, *Prosperitat i rauxa de Catalunya* i *Caps-i-puntes*.

Joan Baptista Coromina Figueras.

El nostre propòsit, aquí, és captar la personalitat d'aquest home que, de forma tan extrema, va marcar els seus contemporanis, seguint el seu itinerari des de la seva infància a la Bisbal, la seva adolescència a Mallorca i a Girona i, després, el seu recorregut professional i personal, com a adult.

Tanmateix, com que diversos treballs biogràfics ja s'han publicat, el nostre article no vol ser exhaustiu. El seu objectiu és mostrar, amb exemples precisos i concrets, amb il·lustracions i cites, com la breu vida d'en Joan Baptista Coromina va ser plena de trobades remarcables que sempre es varen transformar en una mútua admiració, feta de complicitat i, en la majoria dels casos, en una amistat fraternal i sòlida.

Els diversos testimonis que hem pogut recollir en documents publicats o inèdits donen una llum inconstestable sobre les seves múltiples facetes i posen de manifest una personalitat complexa, amb moltes contradiccions, però realment fora del comú, d'una rara i profunda humanitat. Aquestes dades han estat confirmades pel testimoni oral que ens han donat tant les persones que van conèixer Coromina, com aquelles que n'han tingut referència a través dels seus pares o de les seves amistats.

Abans de reviuire –segons una expressió un xic lírica– «l'epopeia Coromina» voldríem donar les gràcies a totes les persones que, amb paciència i dedicació, ens han ajudat a reunir aquestes informacions i, molt especialment, a tots els membres de la família Coromina que, de tan bon grat, han col·laborat amb molta eficàcia.

LA BISBAL

La seva família

És absolutament indiscutible que l'entorn familiar va marcar fortament Joan Baptista Coromina i Figueras i va forjar la seva personalitat.

Neix l'onze de maig de 1890 a la Bisbal d'Empordà. El seu pare, Joan Coromina i Pujol, nadiu de Sant Cristòfor les Fonts, acaba de tornar a contraure matrimoni, després de perdre la seva primera esposa quan va donar vida al seu fill David, que també morirà pocs mesos després. Durant un llarg període de viduïtat, Joan Coromina i Pujol viu amb la seva filla primogènita Judith i els seus sogres. Del seu segon casament amb Concepció Figueras i González, originària de Girona, naixeran tres fills: Joan Baptista, després Alfons el 1892 i, per acabar, Leonci el 1894. Certament creiem que la vivència tràgica de Joan Coromina i Pujol i de Judith va influir molt en el caràcter del nen Joan Baptista, que, molt aviat, manifesta la seva angúnia davant la mort, sentiment que anirà creixent sempre amb el pas del temps.

La família Coromina ofereix un pòsit cultural que permet que Joan Baptista adquireixi ben aviat sòlids coneixements. Amb el seu avi ma-

tern, el banquer gironí Pedro Figueras i Casellas, gran aficionat a les òperes i organista ell mateix, s'assabenta dels esdeveniments històrics que han marcat la història de Catalunya, narrats en ocasió de llargues converses. La mare de Joan Baptista va viure alguns temps a Montpeller, on va aprendre el francès, va anar a classes de dibuix i d'escultura a Olot. Aquesta senyora estava dotada d'un veritable talent per brodar, de manera que acaba essent-ne mestra a la Bisbal. El seu marit hi dirigeix la «Escuela Menor de Bellas Artes de segunda clase», on, entre els nous i tretze anys, el nen s'inicia a les Belles Arts.

Joan Coromina i Pujol toca diverses tecles. Crea una escola de dibuix a la Bisbal el 1878 que passa a «Escuela Menor de Bellas Artes de segunda clase» el 1891. Al llarg de la seva carrera, fins el 1922, any en què va morir, lluitarà per a transformar la seva escola en «Escuela elemental de Artes e Industrias». Hi fa una pedagogia activa centrada en gran part en les excursions i les exposicions de final d'any. Pel que fa a l'ensenyament professional, pensa que són útils l'estudi de les matèries científiques i artístiques, una formació bàsica en arqueologia i arquitectura, i l'aprenentatge de les tècniques manuals que s'utilitzen en terrisseria.

Ell mateix s'interessa tant per l'arqueologia i la ceràmica que, a força de treball, es converteix en un expert en la matèria. En el llibre *Origen e historia del arte cerámico*, publicat a Girona el 1888, Octavio de Carreras el cita com una referència: «*Por fortuna creemos entrará pronto la Cerámica bisbalense en una nueva era. Como no podía menos de suceder, se han unido el arte y la industria: el señor Corominas, entusiasta cultivador del primero, y el señor Sunyer, intelignete alfarero, dedicanse á estudiar el modo de establecer una fabricación de productos cerámicos verdaderamente artísticos. Nosotros hemos visto algunos vasos de estilo griego, que, aunque no pueden considerarse más que como pruebas, revelan, no obstante, un gusto exquisito.*»⁽²⁾

Ens adonem a l'*Avenç del Empordà* del 4 de maig de 1907 que les esperances de Carreras s'han concretat: «*Després d'inombrables tentatives, ensaigs y decepcions; després de vèncer mil obstacles oposats per la rutina y per falta d'elements apropiats, en Joan Coromina ha vénsut y, retrovant el secret de la ceràmica antiga que tanta nomenada va donar a Pompeya, avuy construheix objectes decorats com els d'aquells temps, dels quals els vissantants de l'Exposició local d'Art, organitzat per l'Escut Emporità, en varen poguer veure notables exemplars, admiració dels intel·ligents en la materia.*»⁽³⁾

Uns quants articles del setmanari bisbalenc enumeren els objectes

(2) Octavio de Carreras, «Origen e historia del arte cerámico», Gerona, 1888.

(3) M. S., Galeria d'industrials y artistes bisbalenchs, En Joan Coromina, *L'Avenç de l'Empordà*, núm. XXXI, 4 de maig de 1907, p. 1, 2.

Imitació d'un gerro clàssic. Joan Coromina Pujol.

exposats: «colecció de plas y jerros d'istilt grech; fayence, rajoles decorades, tabaqueres afumades, plats per pintar de Joan Coromina y Pujol.»⁽⁴⁾ També ens assabentem que va realitzar un plat de ceràmica que il·lustra el tema del «Descobriment d'Ariadna per Baco»⁽⁵⁾ per tal d'oferir-lo com a premi pels Jocs Florals de la Bisbal. Per fi, l'*Avenç del Empordà* del 21 de setembre de 1907 fa saber que va obtenir la medalla d'argent per la seva instal·lació de «Ceràmica Artística Catalana» a l'«Exposició de Minería y treballs hidráulichs» que es va celebrar en el Palau de la Indústria i annexos del Parc de Barcelona.

Es reconeixen també els seus talents de pintor quan, el 1915, el periòdic *Germanor* elogia les qualitats del decorat que ha fet per al Cine «Olioteama

Olympia» de la Bisbal: «[...] un teló [...] esplèndit, tant en el treball de composició com en el colorit.»⁽⁶⁾

Joan Baptista Coromina té, doncs, bons mestres a casa per iniciar-se als diversos àmbits artístics i de l'exemple patern en conservarà una voluntat i una convicció pedagògiques que tindrà ocasió d'afirmar quan exerceixi, molts anys després, el càrrec de director de l'Escola d'Arts i Oficis de Palafrugell.

Un dels dibuixos més antics que hem pogut veure en la col·lecció conservada per la família Coromina representa un bust clàssic realitzat amb llapis, segons un model de guix que es trobava a l'escola dirigida pel seu pare. Signat «Juanito», porta el vistiplau del pare i es tracta d'un regal fet a Judith: «*A miermana en sus días*» [sic].

Després, s'exercita a posar en pràctica el que va aprendre a l'escola paterna i dibuixa estàtues, busts, rostres, retrats, amb llapis, guaix, tinta xina. La col·lecció familiar, a més, conté escenes infantils i esbossos de monuments gironins.

(4) L'Exposició local d'Art organitzada per L'Escut Emporità, *L'Avenç del Empordà*, núm. XX, 16 de febrer de 1907, p. 2, 3.

(5) Jochs Florals de la Bisbal organitzats per l'Associació Regionalista L'Escut Emporità, *L'Avenç del Empordà*, núm. XXXV, 1 de juny de 1907, p. 1.

(6) *Germanor*, núm. 19, 11 d'abril de 1915, p. 3.

Bonaventura Casadevall i Costa

Si la família juga un paper determinant, l'amistat és també del tot essencial en el desenvolupament de la personalitat del jove adolescent. Bonaventura Casadevall i Costa, més gran que Coromina, molt culte, políglota perfecte, obrirà una escola de llengües a la Bisbal. Segons les seves pròpies paraules, una relació molt fraterna els uneix: *«En els anys que varem viure junts a La Bisbal erem mutuament imprescindibles; ens era impossible sortir de casa sols per anar ont se vulla: a passeig, al cafè, d'excursió. Les nostres converses sempre tombaven fatalment sobre els temes predilectes; art, ciència, religió, amor; entre nosaltres no hi havia secret de cap mena, ens coneixiem tant, que fins sense parlar, moltes vegades ens endevinavem els pensaments. Llegiem els mateixos llibres, teniem els mateixos sentiments, les mateixes inquietuts, els mateixos problemes filosòfics i religiosos ens preocupaven, tots dos teníem el mateix amor a la naturalesa. En les nostres contínues excursions després d'haver parlat sobre no importa quin tema, ens quedaven sovint sense dir paraula llarg temps, embadalits davant d'un paisatge, o contemplant els moviments dels núvols o una bella posta de sol.»*⁽⁷⁾

El 1905, els dibuixos, croquis i quadres, en la majoria dels casos fets amb llapis, a vegades a l'oli, representen la Bisbal i els pobles de la rodalia: el convent de Sant Sebastià de la Bisbal, la capella del Remei de Castell d'Empordà, Peratallada, Vulpellac, Torroella de Montgrí... Casadevall estimava d'una manera especial el quadre del «Socós» a prop de Canapost, i hi veia l'expressió del «refinat temperament d'artista»⁽⁸⁾ del seu amic.

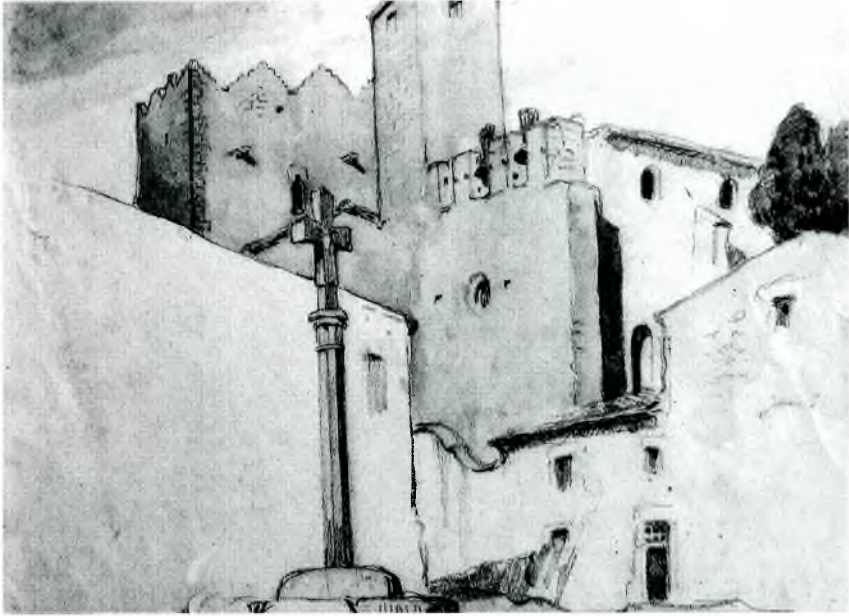
A més d'això, Casadevall ens revela el caràcter contemplatiu de Joan Baptista, tanmateix encara a l'alba de l'adolescència: *«Mes de una vegada, a l'hora de la posta del sol, quan el pla i el mar i les montanyes van desapareixent sota la penombra baix d'un cel roent d'hivern, jo l'havia vist extàtic, insensible a les influències immediates com anegat en aquell oceà de bellesa.»*⁽⁹⁾

Ben aviat, es formarà al voltant dels dos companys, un petit grup de joves que associen el plaer de la lectura i els debats que se'n deriven. Segons Pere Lloberas, es tracta de Narcís Serradell, Josep Albert, Jaume Donato, Salvi Balmanya i els germans de Joan Baptista Coromina. La diversitat hi és ben present: Ruskin, Shakespeare, Llull, Unamuno, el «Romancer» castellà, «La Vida Austera» de Pere Corominas. Però cal dir que Coromina aprecia més que tot la «Bíblia», el «Càntic dels Càntics» de Salomó i el «Llibre de Job».

(7) CASADEVALL Bonaventura, «Record íntim, La Bisbal 19 d'octubre de 1919», Baix-Empordà, núm. 522, 19 d'octubre de 1919, p. 2.

(8) Ibid.

(9) Ibid.

Poble de Vulpellac. Aquarel·la. Joan B. Coromina.

L'amor a la cultura i a les arts, que és el ciment de la fraternitat que s'instaura entre Bonaventura i Joan B., també es pot percebre a través d'extractes de la premsa de l'època. Així, el 1909, l'*Avenç del Empordà* publica un poema de Bonaventura Casadevall, titulat «A Beatriu» i subtitulat «Devant d'un quadro del meu caríssim company en Joan B. Coromina».⁽¹⁰⁾ L'any següent, Casadevall publica un article molt extens on explica la seva concepció de la cultura i analitza la que aleshores és vigent a Catalunya. Dedicava el seu text al seu «*coral amich en Joan Bta. Coromina*» i afegeix: «*Al costat teu, a l'ombra dels pins de la montanya y de cara al mar, mentres tu transportaves a la tela la rica coloració de la plana de Peralta, foren escrites les següents reflexions. Permet que te les dediqui com a petita prova de la fonda estimació que per tu sento. B. C.*»⁽¹¹⁾

Quan Casadevall escriu aquestes línies, uns quants anys han passat, Joan Baptista ha sojornat a Palma de Mallorca i comença a freqüentar Girona amb assiduitat.

(10) CASADEVALL Bonaventura, «A Beatriu», *L'Avenç de l'Empordà*, núm. 149, 14 d'agost de 1909, p. 3.

(11) CASADEVALL Bonaventura, «Cultura», *L'Avenç de l'Empordà*, núm. 174, 5 de febrer de 1910, p. 1.

Retrat d'un segador. Oli sobre tela. Joan B. Coromina (1906).

MALLORCA - LA BISBAL

Al·l'illa de Mallorca, Coromina produeix una quantitat infinita d'obres –aquarel·les, sanguines i olis– en les quals representa marines, paisatges i escenes de la vida rural.

Al gener del 1907, l'Escut Emporità organitza una manifestació artística de la qual es fa ressò la premsa i *L'Avenç del Empordà*, potser expressament, publica un més abans un dibuix molt elegant de Joan B. Coromina: «*La Bisbal. - Desde sota el Convent*».⁽¹²⁾

Al febrer de 1907, Coromina exposa per primera vegada els seus treballs a l'Exposició local d'Art de la Bisbal. A més, assaja amb èxit a fer peces de terracota amb resultats notables. En rep forces elogis que mostren el seu caràcter afirmat: «*Atevit, ab la toçuderia vehement, lloable, del entussiasta que vol avençar, en Joan B. Coromina ha avensat cap a la perfecció*».⁽¹³⁾ L'autor de l'article està també admirat per la gran maduresa que reflecteixen les seves obres.

Joan Baptista Coromina renova l'experiència al setembre amb una

(12) *L'Avenç de l'Empordà*, núm. XVII, 26 de gener de 1907, p. 2.

(13) M. S., «Galeria d'industrials y artistes bisbalenchs. En Joan B. Coromina Figueras», *Avenç de l'Empordà*, 27 de juliol del 1907, p. 2.

seixantena de realitzacions noves de les quals es destaquen retrats i pastels. Una vegada més, se subratlla la perfecció del seu art i la multiplicitat dels seus talents: «*Pro no es solzament com à pintor aprofitat ab vehemencies d'artista i talent de mestre que se'ns ha presentat el jove Coromina: en un recó de la seva exposició, damunt d'una columna hi tenia exposada també una reproducció de la medalla de la Solidaritat, en baix relleu, que l'acredita d'expertíssim modelador de fanch.*»⁽¹⁴⁾

GIRONA

Uns quants mesos més tard, l'arquitecte gironí Rafel Masó i Valentí fa l'encàrrec d'unes peces de ceràmica a la família Coromina. Masó i Coromina comparteixen la mateixa passió per l'art. Coromina viu amb felicitat aquesta nova amistat que li fa descobrir nous horitzons, mentre Masó es meravella tant davant de les qualitats intrínseques del jove artista que l'invita a participar, amb l'escultor Ricart Guinó, a l'exposició d'Artistes Gironins que organitza per la tardor de 1908.

Joan Baptista Coromina hi exposa diverses teles que són apreciades per Carles Rahola, el qual capta immediatament la personalitat sorprenent del jove pintor: «*En Joan B. Coromina es un jovenet, gayrebé un adolescent y es ja aquesta cosa tremada: una vida. No passen pas fredament, distretament devant dels seus quadros: els seus quadros son ell! No l'analisen pas tècnicament, am prejudicis d'escola, amb erudició crítica que en aquet cas sobra: veyeu-hi una humanitat que's cerca.*»⁽¹⁵⁾. I, molt probablement, aquesta humanitat que Joan Baptista Coromina porta en si mateix –i que provoca l'admiració de tots els qui s'hi acosten– és la clau de volta d'aquesta famosa «facultat d'amistat que's produïa en cercles concèntrics fins al infinit».

Carles Rahola

Així, amb Carles Rahola precisament, una comunitat d'esperit s'installa a partir d'una passió comuna: el gust pels llibres. Una sèrie de cartes de Coromina a Rahola conservades a l'Arxiu Municipal de Girona mostra que, tot just començada l'exposició, s'ha fet un pas en la relació entre els dos homes. Per exemple, una petita nota escrita el 9 de novembre de 1908 ens assabenta que Coromina ha quedat amb Rahola per al diumenge següent, i ja li encarrega que doni records als seus amics gironins. Però, a més d'això, presta la seva ploma a Casadevall que, al final de la carta, diu a Rahola com ha apreciat la lectura dels seus assaigs. Això és, al nostre parer, perfectament revelador de la capacitat de Joan B. Coromina

(14) M. S., «L'Exposició Coromina», *Avenç de l'Empordà*, 12 d'octubre de 1907, p. 2. 3.

(15) Fragment del parlament pronunciat per Carles Rahola, reproduït a l'*Avenç de l'Empordà*, núm. 111, 15 de novembre de 1908, p. 2.

d'establir relacions amb les seves noves coneixences i d'incloure-hi els seus amics més antics. Pocs dies després, una altra carta ens informa que Coromina ha començat a pintar el retrat de Rahola.

Després, el setembre de l'any següent, l'Escut Emporità organitza una excursió a Empúries a la qual Rahola s'apunta. Joan B. Coromina li envia aleshores una petita nota, com si li fes l'ullet: «*Vos divertiréu!... El «Menú» es exposat à la piçarra de l'Escut. Crec que'l primer plat es arroç... no sé si seràn aborrimment les postres... Podéu comptar am que «l'època d'en Pitarra» hi tindrà nodrida representació.»*⁽¹⁶⁾ Veiem, doncs, com, per una sèrie de detalls, Joan B. Coromina té el do de viure en òsmosi amb el seu entorn, sempre atent als altres i dotat d'un esperit obert al món en totes les seves riqueses com en les seves coses més senzilles.

Per fi, gràcies a dues cartes datades, respectivament, el 2 de juny de 1909 i el 4 de març de 1910, ens assabentem que l'escriptor fa arribar al seu jove amic les seves obres amb dedicatòries «Guyau, el filosof de la Solidaritat humana», i més tard «El Llibre d'August d'Alzina».

Això toca el cor de Coromina: «...*Mercès! Aquest llibre vostre - fidel mirall de la vostra ànima jove i sentimental- serà company d'hores de la meua solitud. Llibre amic que mes iré estimant com mes te llegixi!*»⁽¹⁷⁾. En l'anàlisi que fa del «Llibre d'August d'Alzina» i els elogis que adreça a l'escriptor, deixa entreveure un altre tret del seu caràcter i de la seva percepció del món, un cert misticisme barrejat d'escepticisme. Veu en Rahola «una Anima lluminosa de pensador-sentimental» i afegeix «*A mi'm sembla - jo que no crec en això de les existències «Santes»i «Endimonides»- que el «Poverello, Dant,*

(16) Carta de Joan Baptista Coromina a Carles Rahola, Tarascó, 27 d'agost de 1909.

(17) Carta de Joan Baptista Coromina a Carles Rahola, la Bisbal, 4 de març de 1910.

Vida Nova de Dant. Dibuix amb tinta. Joan B. Coromina (1909).

Beethoven... devien viurer aixis també; d'ells no n'ovirém pas el canalo-bre, ne veiem la llum que generosament irradien...»⁽¹⁸⁾

El cas de l'obra de Rahola «Guyau, el filosof de la Solidaritat humana» és singular. Coromina agraeix a l'autor que li hagi regalat i dedicat el llibre, i aprofita aquesta ocasió per evocar un amic seu, Joaquim Oller, que també apreciava enormement aquest filòsof francès de la segona meitat del segle XIX. Coromina ho confia a Rahola i precisa que aquest amic, dissortadament, ja no és en aquest món. I sabem que Coromina, molt afectat per la desaparició de Joaquim Oller, havia expressat els seus sentiments en un dibuix molt llòbrec i simbòlic, realitzat amb tinta xina, el 1907.

Mort de Joaquim Oller. Dibuix amb tinta. Joan B. Coromina (1907).

El conjunt d'aquests documents, carta i dibuix, deixen, doncs, entreveure la profunda sensibilitat de Coromina que sempre aconsegueix fer compartir les seves emocions, qualitat que, sense dubte, contribueix a teixir lligams estrets amb les persones que es creuen en el seu camí.

Miquel de Palol

En aquest període, Coromina sovinteja els intel·lectuals de la capital del Gironès i es troba, per exemple, amb Prudenci Bertrana, Josep Tharrats,

(18) Ibid.

Dídac Ruiz, Santiago Rusiñol i Fidel Aguilar, per només citar-ne uns quants. Quan, anys després, als 80 anys, Miquel de Palol escriurà les seves memòries de joventut en la seva obra *Girona i jo*, hi evocarà Coromina diverses vegades. Després de relatar una anècdota divertida a propòsit d'Eugeni d'Ors i dels comentaris que li fa Coromina exasperat per la seva actitud presumida durant una conferència, conclourà amb simpatia: «A Corominas, bohemí, malparlat, gran pintor i millor ceramista -la Bisbal en sap les mostres-, el noucentisme no li oferia gaire respecte.»⁽¹⁹⁾ La comicitat particular de Coromina, «la seva rialleta d'ironia»⁽²⁰⁾, agradava molt a Palol, de caràcter molt alegre ell mateix. Per a ell, era un gran plaer anar a visitar els seus amics artistes Martí Gimeno i Joan Baptista Coromina, treballant amb alegria i bon humor. Li agradava la seva manera de bromejar i de portar una mirada húmil i fins i tot dubitativa sobre les obres que estaven creant.

Retrat de Miquel de Palol. Oli sobre tela. Joan B. Coromina (1909).

(19) PALOL, Miquel de, *Girona i jo*, p. 132.

(20) Íd., p. 239.

Xavier Montsalvatje i Iglesias

Amb els seus nous amics, Coromina visita la zona de Besalú i de Beuda. Simpatitza especialment amb Xavier Montsalvatje a qui escriu el maig de 1909 que la seva postal en la qual es preveu la pròxima excursió al Bassegoda ha vençut el pessimisme que patia, i afegeix: «*Si 'm vegéssiu fer endreça de la capça de colors! Adeusiau: fins dijous que la plena llum i el sà viurer enfortirà el nostre esperit*».⁽²¹⁾ Efectivament, els paisatges majestuosos d'aquesta regió li inspiraran diverses teles com la *Mare de Déu del Món*. Deu anys després, quan Montsalvatje s'assabentarà de la desaparició del seu amic, evocarà aquest passat feliç i es refugiarà en aquests llocs de record per ajudar-se a curar la seva pena: «*En la impenetrable quietut d'aquestes muntanyes que tu tant aimaves, - Bassegoda fulgurant, dolç Espinau, - m'ha arribat la nova del teu tranzit. [...] En la pau d'aquestes serralades immutables al dolor, a la misèria i a tot incident del viure, jo t' sento prop meu, sempre company, germà i guia*».⁽²²⁾

Notem, per donar un testimoni suplementari a propòsit de l'essència d'aquesta relació privilegiada, que Coromina també havia dibuixat la portada de *Gerundianes*, obra escrita per Montsalvatje i publicada el 1910. La família Coromina conserva l'exemplar que Xavier havia dedicat a Joan Baptista amb aquestes paraules: «*Al bon amic! Pintor exquisit, decorador de la portada d'aquesta obreta. Afectuosament*»

Aquests elements contribueixen a fer-nos pensar que si Coromina es lligava amb tanta facilitat amb les persones que sovintejava era, d'una banda, a causa de les seves qualitats artístiques i, de l'altra, a causa d'afinitats ja fossin culturals o de caire més senzill –fins i tot prosaïques—. A més, tenia també una gran capacitat per lliurar-se als

Dibuix original de la portada del llibre de Xavier Montsalvatje "Gerundianes".

(21) www.TODOCOLECCION.NET

(22) MONTSALVATJE, Xavier, «A la mort d'en Joan Coromina», *Baix-Empordà*, Op. cit., p. 1.

altres amb tota confiança, tant en moments d'alegria com en moments de sofriment. Hi havia en ell una certa universalitat que el convertia en un company indispensable: «*El bondadós, el de caràcter franc i rialler, l'amic predilecte d'entre els amics, el que encisava am son tracte especial, el que duia el color i l'alegria a la conversa, el que millor i convençut parodiava la «comedia» de la vida, el «solitari», el que s'havia atret les simpaties de totes les classes socials de la comarca i fora.*»⁽²³⁾

A més, era un home molt fidel en l'amistat i, com hem vist en uns quants exemples, tenia fàcilment relacions epistolars. Tal com l'hem pogut veure en els extractes que hem citat, en les seves cartes s'expressava amb una gran sinceritat i molta espontaneïtat. En l'estat actual dels nostres concixements, la col·lecció de cartes més completa es troba a l'Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Girona i el destinatari n'és Rafael Masó.⁽²⁴⁾

Rafael Masó

El 1909, és a dir quan es coneixen des de només fa un any, Rafael Masó enumera les afinitats que l'aproximen a Coromina: «*Doncs bé, amb aquest ha arribat a tant la coincidència del nostre sentir que ja no pot donarse una més grossa identitat en tots els gustos. Ell aborreix espectacles que jo aborrexo. Ell ama sensacions per mi sempre defensades: - Jocs, vicis, frívols converses, immorals espectacles, ridicols vestidures, vanas diversions, cinematògrafs, lectures cursis...etc. son per ell tan aborrides com per mi. I en cambi, científiques investigacions, sanas lectures, arts, música, avenços humans, solitàries meditacions, excursions, nobles jocs, viatjes, montanyes, mars, cels, etc. tot axo ho ama, tot ho estima, amb el mateix encès amor am que jo sempre ho he abraçat.*»⁽²⁵⁾

El 1911, Rafael Masó dirigeix les obres de restauració de l'església de Sant Salvador de Bianya: el retaule i les escultures, obra de Joan Baptista Coromina, tenen un gran èxit. A força de sovintejar-se i de treballar junts, se'ls acudeix muntar una fàbrica de ceràmica a la Bisbal, la Gabarra: el germà de Joan Baptista, Alfons, també formarà part de l'empresa. Masó confia molt en els seus col·laboradors ja que escriu al ceramista Antoni Serra i Fiter: «*Son germans i mentre l'un es un esquisit l'altre es d'un magnific caracter mercantilista. L'esquisit, es pintor i aquesta es la seva dèria i pinta be de debo! [...] El gran es tan i tan despert qe per si sol i sense res de quimica ha lograt fer maravelles al foc.*»⁽²⁶⁾

(23) VALMAÑA MARUNY, S., «A en Joan B. Coromina», Barcelona, Setembre de 1919, *Baix-Empordà*, Op. cit., p. 2.

(24) UNLAND Annie, *Transcripció, anàlisi i anotacions de la correspondència de Joan Baptista Coromina a Rafael Masó*, en premsa, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona.

(25) CATLLAR GOSÀ (Bernat), DOMENECH (Gemma), GIL (Rosa Maria), «Masó explica Masó», p. 19.

(26) Carta de Rafael Masó a Antoni Serra i Fiter, 10 de gener de 1910.

Segell de la fàbrica "La Gabarra - Coromina Hnos.", al dors de les rajoles.

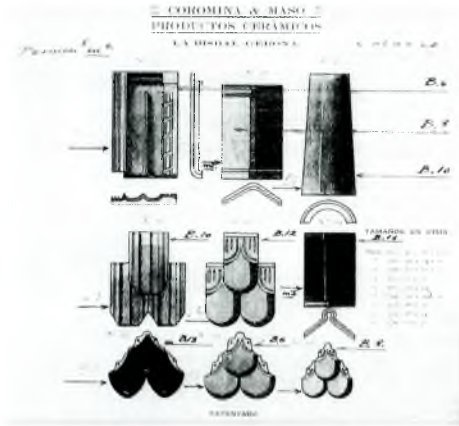
A partir d'aquest moment, Joan Baptista es consagra a la fàbrica i duu a terme nombrosos assaigs i experiments per eixamplar el registre temàtic, formal i cromàtic de l'empresa. Com ho demostra el dictari de l'empresa, en data 31 de març de 1916, fa els dibuixos del primer catàleg. També dota la fàbrica d'un utilatge eficaç i, més tard, quan s'associïn els germans Coromina amb la casa Butsems de Barcelona, es dedicarà a dissenyar la nova planta i treballarà intensament en la construcció d'un forn de flama invertida.

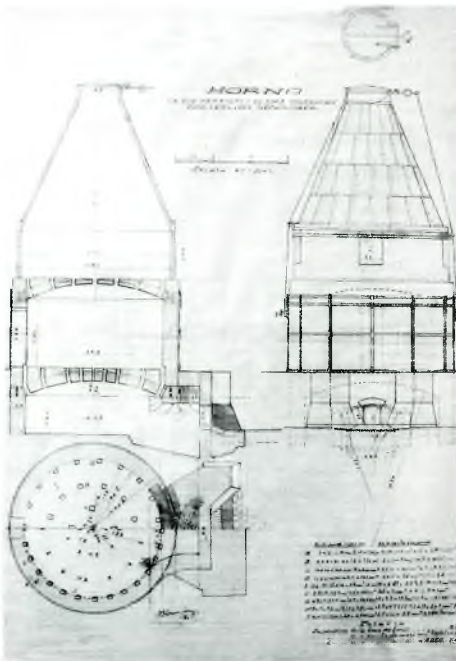
Barret decoratiu - Fàbrica Coromina.

Rajola de l'espiral - Fàbrica Coromina.

Extracte del catàleg de la Gabarra: models de canals i d'escates - Fàbrica Coromina.

Projecte de forn firmat Joan B. Coromina Figueras (1917).

Sobre aquests temes, Coromina també fa compartir els seus projectes als seus afins, demostrant una vegada més el seu caràcter franc i la necessitat que sent de confiar-se. L'amic del pare de Joan Baptista, Francisco de P. Vasquez, ho testimonia: «[...] *En Joan Coromina, l'artista tot sentiment, el company dilecte, l'intel·ligència privilegiada que m'honorava fent-me confident dels seus projectes de transformació de la ceràmica.*»⁽²⁷⁾

PALAFRUGELL

El gener de 1913, després d'un concurs, la Diputació Provincial de Girona el nomena professor i director de l'Escola Menor d'Arts I Indústries de Palafrugell. Es lliura en cos i ànima al seu nou càrrec, com el seu pare a la Bisbal i es consagra al desenvolupament de les capacitats creatives i artístiques dels joves alumnes, mentre, en el camp de la formació professional, la seva voluntat és adequar l'ensenyament a les exigències del món laboral.

Aleshores comença un període d'activitat molt intensa: Coromina ha d'en-

(27) VASQUEZ, Francisco de P., la Bisbal 29 de setembre de 1919, Baix-Empordà, Op. cit., p. 1.

frontar la feina que té a la Bisbal i la de Palafrugell. Aquesta característica d'home molt treballador, la destaca l'autor de l'article emmarcat de la portada del número 522 del *Baix-Empordà*, suposadament Josep Pla: «*Sigué la seva «feina» - ¡com ell repetia apassionadament aquesta paraula! - profundament civil i catalaníssima, com un curriol ple de claredat.*»⁽²⁸⁾

Tot i que ja no té temps per dedicar-se a la pintura tant com ho desitjaria, seguirà implicant-se en moltes activitats culturals.

Participa en l'exposició inaugural de la societat Athenea de Girona el 1913 i en la mostra *L'Any Nou dels Artistes* el 1916. És l'instigador de l'exposició «Art Japonès antic» presentada per les festes de Sant Narcís el 1913.

A Palafrugell, Coromina fa amistat amb el jove Josep Pla, l'escriptor Josep Ferrer i Mascort i el periodista Josep Ganiguer Ros. Amb ells, es compromet en la vida cultural del poble i col·labora al setmanari *Baix-Empordà*.

Al número 469, del 6 d'octubre de 1918, amb Josep Ganiguer, Tomàs Gallart i Josep Pla reuneixen els seus textos sota el títol «A l'Entorn de Sa Tuna i a l'ensem de Bagur», dedicat a D. Bonaventura Sabater.

Unes quantes setmanes després, escriu un poema conservat per la família Coromina, «Op. XIII», «A Carme M. Amiga alta, rossa i maca». Firma amb el pseudònim que ha adoptat des de fa algun temps, «Senyor Surós S. A». Hi descobrim un poeta notable amb uns quartets en els quals aflora la seva aspiració a una vida tranquil·la: «*om es content d'una vida tranquil·la / com una plana d'aufals vert i tou / sense una rosa i sense una espina / marxant sumis com el bou en el jou*». En el número 474 del 10 de novembre de 1918, torna a publicar una poesia «Op. XIV» dedicada «Al noble i desinteressat». Es tracta d'un homenatge al seu amic Enric Frigola.

Després, inicia un intercanvi fictici de punts de vista sobre l'amor entre el senyor Surós i el senyor Curós, sota el títol «Epistolari a»⁽²⁹⁾.

Lluís Tintoré Mercader i Josep Barceló i Matas tindran en compte el tarannà d'escriptor de Coromina en els homenatges que li faran en el moment de la seva mort, i que seran precisament sota la forma de quartets. En aquesta mateixa ocasió, Josep Ganiguer Ros farà una anàlisi elogiosa dels seus escrits poètics i posarà de relleu la seva modèstia, la seva ironia però també la seva perpètua inquietud: «*[...] qui és scient de la seva vida, qui ha seguit el camí del seu esperit, no veu en Ell, el seu profund franciscanisme, no veu l'home que com Beaumarchais, riu de tot per por de veure's obligat a plorar?*»⁽³⁰⁾

(28) *Baix-Empordà*, Op. cit., p. 1.

(29) *Baix-Empordà*, núm. 475, du 17 novembre 1918, et núm. 477, du 1 décembre 1918, p. 2.

(30) GANIGUER ROS Josep, «El poeta», *Baix-Empordà* núm. 522, Op. cit., p. 3.

La complexitat de Coromina, que sap dissimular el seu malestar i les seves angúnies sota una màscara de bromista però que també és capaç d'expressar-les als seus amics més íntims, li donava una personalitat particularment atraient, com es pot a veure en els textos de Pla que hi al·ludeixen.

Josep Pla

Efectivament, repassant els casos en què apareix Coromina en l'obra de Pla, podem comprendre millor els lligams que van unir els dos homes i aproximar-nos a la personalitat de Coromina vista per Pla.

Ens sembla important remarcar que Pla li va dedicar un *Retrat de passaport* quan recordem la definició que l'autor dóna d'aquests retrats en el seu pròleg: «*He escrit un nombre indeterminat [...] de biografies [...] nombrosos assaigs de retrats llargs que he anomenat «Homenots», sense cap intenció despectiva, sinó tot el contrari; i ara lliuro als editors més de cent retrats que anomeno de passaport, perquè són més breus i tenen una intenció més comprensiva i sintètica. [...] El gran problema d'un escriptor arrelat en un país és contribuir a la lluita contra l'oblit.»*⁽³¹⁾

Al *Retrat de passaport* del qual Coromina n'és el protagonista, titulat «*Joan B. Coromina, professor i artista*», Pla el defineix com «*un personatge personal i melòdic que no havia estat mai conforme amb res que se li hagués presentat al davant. Era un discrepant, un lluitador, un aferrissat contraopinant. A la ciutat de la Bisbal, el seu poble natal, havia reaccionat contra un tipicisme, un empordanisme i un senyoritisme agraris i oficials, prims i superficials però aparatosos, i havia exaltat la comprensió, el treball manual i la complexitat. A Girona, havia malparlat del provincialisme i la falsa normalitat imposada per tradicions caduques i ràncies, i, amb Montsalvatge sobretot, defensà una moral menys hipòcrita, més clara i més humana per tal de fer que el clima espiritual de la vella ciutat es desclogués amb més candor i amb més elegància. A Palafrugell, no estigué mai conforme amb les vaguetas d'un romanticisme i una acràcia ressagats i arcaics i defensà la necessitat d'un ordre positiu i real.»*⁽³²⁾

A més, al llarg del volum *Retrat de passaport*, ens adonem que Joan B. Coromina sovint es troba present al costat de Pla quan estan en companyia d'artistes i intel·lectuals. Veiem que Coromina, fidel a la seva habitud d'incloure els seus nous amics al cercle d'altres de més antics, l'invita a acompanyar-lo a Girona, on troben Carles Rahola, que arriba al cafè de Palafrugell amb el compositor Déodat de Séverac, que aleshores vivia a Ceret, que li fa uns comentaris sobre Prudenci Bertrana. A més, en *Homenots. Tercera Sèrie*, Pla ens revela la relació d'amistat que uneix

(31) PLA, Josep, «Retrats de Passaport», p. 7, 8.

(32) Id. p. 32.

Coromina al pintor Francesc Gimeno «el Vell», pare de Martí Gimeno, de qui hem parlat abans.

D'altra banda, a *Prosperitat i rauxa de Catalunya* Pla es mostra molt content d'haver pogut aprendre de la boca de Coromina el que havia passat en els grups d'intel·lectuals de Girona quan ell mateix era massa jove per conèixer-los.

Per fi, indubtablement, en *El quadern gris* Pla tracta el personatge de Coromina d'una manera molt singular, privilegiada i reveladora de l'interès que desperta en ell. La primera informació que ens hi dóna és el fet que Coromina és una persona nerviosa, emotiva i sensible.

També, ens revela el seu comproment polític i social. Reflexiona sobre els corrents de pensaments que es deriven de la revolució russa: «Coromina, que segueix amb una creixent atenció les notícies que porten els diaris sobre la revolució russa i l'abundant segregació de comentaris que es fan ara sobre el socialisme, afirma que Gallart té raó, que el règim capitalista és caòtic, desordenat, irracional, capriciós, dilapidador o gasiu alhora.»⁽³³⁾ Comenta les manifestacions de l'1 de maig a Europa i intenta despertar la consciència política dels seus contertulians. La pobresa l'entristeix o li fa ràbia, segons els casos. Així, denuncia amb vehemència les fortunes enormes que uns quants s'han fet amb la guerra europea: «És literalment indecent»⁽³⁴⁾. Però, paradoxalment, accepta de bon grat la seva pròpia pobresa, que li ha permès, segons ell, passar moltes estones de la seva vida escoltant la gent.

Per acabar, Pla mostra Coromina com un home culte que, al cafè, intenta saber l'opinió dels companys sobre Unamuno o sobre una definició de Shakespeare avançada per Xènius. A més de la literatura, s'interessa per la pintura, l'escultura, l'arquitectura, la música, i com abans amb Casadevall, torna a trobar amb Josep Pla el plaer de les passejades propícies als comentaris de caràcter intel·lectual o a la contemplació. En aquest cas, els llocs predilectes són, per exemple, els que donen un panorama que abarca Son Ric i Montcal, Aigua Xellida i Tamariu, cala Pedrosa i Sant Sebastià.

Però també, Pla descriu una persona capaç de lleugeresa, de comicitat, de facècia quan, per exemple, conta una història «fent-hi petar, posant la boca una mica torta, alguna riallada.»⁽³⁵⁾

Destaca la seva modernitat i el seu entusiasme quan acaba d'adquirir la seva moto: «Està radiant i –com és de suposar– ha esdevingut un propagandista arborat de les motocicletes.»⁽³⁶⁾

(33) PLA, Josep, *El quadern gris*, p. 367.

(34) *Id.*, p. 346.

(35) *Id.*, p. 626.

(36) *Id.*, p. 379.

Paisatge amb dones i nens. Punta seca, aiguafort.
Joan B. Coromina.

D'altra banda, descobrim un Coromina somiador, romàntic i idealista pel que fa a la seva visió de les dones i de l'amor: «*La idea de Coromina és que l'interès de les dones no està ni en la seva bellesa, ni en la seva manera de vestir o de parlar, ni en les qualitats del cos o de l'esperit que la seva presència pot suggerir, sinó que depèn, en definitiva, en cada moment, de l'adequació al paisatge sobre el qual la dona es mou... [...] Quan es produeix l'adequació, la fascinació és immancable, certa, infal·lible.*»⁽³⁷⁾

El fet que Pla s'hagi cuidat de fer de Coromina un retrat tan exhaustiu i d'una observació tan aguda ens porta a creure que el considerava com un home important per a Palafrugell i per a ell.

Josep Ferrer i Mascort

Posant el cas tan especial de Pla a part, Coromina fa amics ben aviat després d'arribar a Palafrugell. El 2 de febrer de 1913, o sigui apenes un mes després de començar a treballar a Palafrugell, l'escriptor Josep Ferrer i Mascort —que Josep Pla considerarà com «*el seu mestre*»⁽³⁸⁾—, es dirigeix a Coromina en una de les seves habituals *Instantànies* titulada «*De la virtut, de la bondad i de la bellesa*». Es tracta a la vegada d'un text de benvinguda i d'avís que es conclou amb les paraules següents: «*Això t'ho dich, estimat amich, per a prevenirte de les sorpreses que't podrien afectar en el nou medi en que has de viurer. El teu esguard, are viu i curiós, are reposat i sentimental, revelador d'una ànima desperta i apassionada, que's manifesta en exclamacions d'entusiasme davant de tota cosa bella, podria induirte a error en aquest mon de «trunfos a l'olla».*»⁽³⁹⁾

(37) Id., p. 197, 198.

(38) XARGAY i Oliva, Xavier, *Escriptors a Palafrugell*, p. 80.

(39) ANCO MARCIO, «Instantània», *Baix-Empordà*, núm. 168, 2 de febrer de 1913.

Després, l'octubre de 1915, dedicarà la seva *Instantània* «El ram de flors» al seu amic J. Coromina, fet que ens permet confirmar la durabilitat de la relació.

Finalment, quan morí Ferrer, cinc anys quasi dia per dia després de publicar el primer text que hem citat, Josep Pla projectarà de publicar una antologia de les *Instantànies* en col·laboració amb Mossèn Vicens Piera. El seu desig és que Joan B. Coromina es cuidi de les il·lustracions i de la direcció del projecte: «*La iniciativa que apuntà Josep Pla tot just traspassada aquella poderosa intel·ligència que fou en vida Josep Ferrer, de publicar en un volum l'obra primordial seva, sembla que fruitarà aviat, degut ara a la cura que Mossen Vicens Piera posa en tota cosa de l'esperit, i a la esplendidés dels que foren els seus amics. Podem avençar que s'obrirà una subscripció; que Joan B. Coromina il·lustrarà i dirigirà la confecció del volum; que Mossen Vicens Piera escriurà unes paraules liminars i que Josep Pla dirà el comiat del llibre i triaran amb l'ajuda de la família i dels amics més íntims el gra de l'obra de Josep Ferrer.*»⁽⁴⁰⁾ Però, pel que sembla, el projecte no es concretarà d'aquesta forma: Josep Pla no en farà el pròleg i les *Instantànies* seran editades per l'Ateneu Empordanès de Barcelona l'any 1921. Tanmateix, voldríem assenyalar un fet curiós: en el *Retrat de passaport* «Josep Ferrer», Pla afirma que «*Per al llibre, Coromina féu uns dibuixos que representaven el sol i la lluna, les roses i els clavells*»⁽⁴¹⁾, cita que ens deixa amb un dubte que no hem pogut resoldre.

Vicens Piera i Prats, Prevere

Dos mesos després d'arribar a Palafrugell, Coromina realitza un gravat per la portada del llibret *Adoració*⁽⁴²⁾, imprès per P. Ribas. Vicens Piera Pbre, conegut com a «*autor de poesies líriques –especialment místiques– poques en nombre, però d'una exquisidesa i sobrietat alhora, que acusen un poeta totalment definit*»⁽⁴³⁾, escriu el text un fragment del qual es publica al número 174 del *Baix-Empordà*, el 16 de març de 1913. El mestre D. Amadeus Roig en compon la música i aquest oratori s'estrena el Divendres Sant a l'església parroquial. Aquest llibret és de forma quadrada. En la portada, de color marró, s'hi veu el gravat fet per Coromina sobre un fons daurat. La lletra hi és publicada i, al final, es troba una pàgina de música, partitura que porta la firma del compositor.

(40) «A la memòria de Josep Ferrer», *Baix-Empordà*, núm. 470, 13 d'octubre de 1918.

(41) PLA, Josep, *Retrats de passaport*, p. 20.

(42) Document conservat a l'Arxiu Municipal de Palafrugell, col·lecció Rosa Granés.

(43) XARGAY i OLIVA, Op. cit., p. 96.

Original del gravat "Adoració Vicens Piera Pbre". Joan B. Coromina (1913).

Tomás Gallart Girbal, Enric Frigola Girbal, Manuel Almeda Navarro, Lluís Medir i Jofra

Si agrupem aquests amics de Joan B. Coromina, és perquè tenen la particularitat que hem pogut parlar amb descendents seus o relacions seves. Els testimonis sempre han resultat igual: el record de Joan B. és ben present a la memòria de tots i sempre evocuen la gran amistat que hi havia amb el protagonista d'aquest estudi. Fins i tot, hem tingut l'ocasió de recollir els records d'unes senyores palafrugellenques molt grans que varen conèixer personalment Coromina a qui venien tabac. A més, el seu germà petit el tenia com a profes-

sor de dibuix. El record és molt simpàtic i deixa veure les bones relacions que hi havia entre el mestre i els deixebles.

Ben aviat Coromina trava amistat amb el farmacèutic Almeda i amb el dibuixant i pintor Lluís Medir Jofra, a qui nomenarà professor auxiliar de l'Escola d'Arts i Oficis de Palafrugell el 1917. Notem que, quan es morí Coromina, el que ha triat com a ajudant el substituirà en el càrrec de director de l'escola. Hi portarà a terme una tasca molt reconeguda i de molt bona qualitat durant anys.

Amb Frigola i Gallart, professor d'anglès i de francès a l'Escola Pública de Palafrugell fins aproximadament l'any 1918, comparteix el plaer de les excursions a peu, en barca de vela, en tartana per anar al mas familiar dels Frigola, a Calonge, a fer bons àpats.

També, en l'àmbit professional, acompanya les excursions escolars organitzades per Gallart, com ho podem comprovar en l'article del *Baix-Empordà* del 29 de març de 1914. El professor de llengües hi relata les impressions d'una excursió a Fornells que s'acaba amb una visita al «Paradís», propietat de Bonaventura Sabater acompanyat, aquest dia, de Xicu Ferriol. Un mes abans, al centre cultural Athenea de Girona, Ferriol havia pronunciat una conferència molt detallada per presentar l'exposició que hi feia d'objectes d'art japonès de la seva col·lecció.

Bonaventura Sabater i Burcet

Són precisament les visites de Coromina i Gallart les que evocarà l'autor de les «Quartilles», en l'elegia que escriu després de la mort de Coromina. Hi recorda l'arribada dels dos companys al «Paradís» «*fets una llàstima*», de retorn d'una excursió a l'Escala amb barca on els havia agafat el mal temps. Hi evoca l'alegria i la simpatia dels visitants: «*Aimants de la vida que esguardaven confiats en'sos caires brillants de color de rosa, iniciaren escenes humorístiques burlant-se sobre tot de la seva vestimenta de «comicitronatti», fent-nos passar una bella vesprada.*»⁽⁴⁴⁾. També hi expressa els seus sentiments adolorits d'haver perdut l'amic: «*[...] morir en plena joventut, [...], quan cada pensament es una il.lusió i cada acció una esperança, es com un esquinsament de la vida per la ira del destí... es una cosa revoltadora.*»⁽⁴⁵⁾

Aquests exemples demostren que, a Palafrugell, Coromina s'aproxima d'una banda als seus col·legues i, de l'altra, a homes interessats per l'art i la cultura, en la majoria dels casos, amants de la literatura i escriptors. L'amistat descansa en una comunitat de gustos que poden abraçar diversos àmbits, des del més senzill i natural fins al més culte.

Sant Francesc. Dibuix amb llapis i tinta - Joan B. Coromina.

(44) SABATER, Bonaventura, «Recordant a l'amic en Joan B. Coromina», El Paradís 30 de Setembre de 1919, *Baix-Empordà*, núm. 522, Op. cit., p. 1.

(45) Ibid.

Però, a vint-i-set anys, Coromina es retreu haver sacrificat el seu art i torna a agafar els pinzells. Així expressa l'horror que li inspira la Primera Guerra Mundial en un quadre que representa la humanitat feta de monstres tal com li fa la impressió que serà després de la guerra: l'anomena *Ecce Homo MCMXX*. També posa en la tela sentiments tan diversos com la seva angoixa existencial, la fascinació que experimenta davant la majestuositat de la natura i la seva admiració per Sant Francesc d'Assís.

El 1918, participa a l'«Exposició d'Artistes Gironins» a les Galeries Laietanes de Barcelona amb les seves darreres obres firmades «Sr. Surós»: *El pobrissó d'Assissi, La escala de la vida, Rellotge de sol, La muntanya de la Mare de Déu*.

Una mica més d'un any després, el tifus li és fatal. Josep Pla envia a Leonci Coromina, germà petit de Joan Baptista, una carta de condol que reproduïm a continuació, deixant així a l'escriptor palafrugellenc les últimes paraules que vénen com a conclusió del nostre modest estudi sobre les amistats i el tarannà de Joan Baptista Coromina.

«Dimarç,

No he sapigut ni l'enfermetat greu del teu germà ni la seva dolorosa mort fins que he arribat a Palafrugell, fa un dia.

Ja tu saps el que l'estimava i lo que ell valia i com ens estimàvem. Siguèrem com germans espirituals en totes les coses del mon, desde lo més transcendent a la banalitat més prima. Ens interesàvem les mateixes coses.

Jo voldria, Leonci, dir-te, amb totes aquestes paraules com he quedat d'adolorit. Allibèrem de totes les fòrmules i que aquesta carta no et faci més gran el dolor, que deù ésser immens.

Saluda a la teva familia.

Adeu»⁽⁴⁶⁾

BIBLIOGRAFIA

- Baix-Empordà: 1910-1919*, Palafrugell, Arxiu Municipal de Palafrugell.
Diario de Gerona: 1907-1919, Hemeroteca, Arxiu Municipal de Girona.
L'Avenç de l'Empordà, setmanari de l'Associació Escut Emporità: 1906-1912, Hemeroteca auxiliar de l'Arxiu Comarcal de la Bisbal d'Empordà.
La Veu de Catalunya: 1911, 1918, Biblioteca de Catalunya, Barcelona.
Carta de Josep Pla a Joan Baptista Coromina, sense data, Col·lecció particular.
Cartes de Joan B. Coromina a Carles Rahola, Fons Carles Rahola, AMGi.
Cartes de Rafael Masó a Antoni Serra i Fiter, 1910-1914, Museu Serra de Cornellà.
 CATLLAR GOSÀ (Bernat), DOMENECH (Gemma), GIL (Rosa Maria), *Masó explica Masó*, Girona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Girona, 2001.
 PLA (Josep), *Obres completes*, Barcelona, Ed. Destino, 1966-1992.
 XARGAY i OLIVA (Xavier), *Escriptors a Palafrugell*, Quaderns de Palafrugell núm. 7, Palafrugell, Ed. Ajuntament de Palafrugell - Diputació de Girona, 1999.

(46) Carta de Josep Pla a Leonci Coromina, sense data, col·lecció particular.